

Nadija Kulesza

ORCID 0000-0001-9761-2713

DOI: 10.30657/pha.32.2020.10

(Instytut Prasoznawczy Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka)

e-mail: lidija_s@ukr.net

Artur Seelieb (1878–1958) jako publicysta i popularyzator ukraińskiej kultury

Streszczenie

Artykuł ma na celu uzupełnienie biografii Artura Seelieba – polskiego pedagoga, tłumacza, redaktora i działacza społecznego – o fakty z jego działalności w prasie ukraińskiej. Urodzony w Galicji Wschodniej, przepojony miłością do swojej ojczyzny i narodu ukraińskiego, wśród którego dorastał, Artur Seelieb część swojego życia poświęcił propagowaniu kwestii ukraińskiej w Europie, zwłaszcza w krajach niemieckojęzycznych i francuskojęzycznych. W latach studenckich Seelieb był wydawcą i redaktorem ukraińskich socjalistycznych gazet młodzieżowych w Galicji. Podczas pobytu w Szwajcarii włączył się w tłumaczenie i publikację w języku niemieckim dzieł Tarasa Szewczenki oraz zaznajomienie Polonii szwajcarskiej z twórczością Iwana Franki. Jego nieocenionym wkładem w prasę ukraińską był magazyn „La Revue Ukrainienne”, który redagował w 1915 r. W celu promocji kwestii ukraińskiej w krajach Ententy w czasopiśmie zamieszczano artykuły o tematyce społeczno-politycznej, krajoznawczej, literackiej i naukowej, a także analityczne recenzje publikacji z prasy europejskiej, materiałów bibliograficznych, zapowiedzi czasopism ukraińskich i książek w językach obcych. Po raz pierwszy opublikowano na jego łamach w języku francuskim opowiadanie Wasyla Stefanyka *Weczirnia hodyna* (przetłumaczona przez A. Seelieba).

Słowa kluczowe:

Galicja, ukraińska prasa obcojęzyczna, Artur Seelieb

Podczas badania prasy ukraińskiej, która ukazała się w czasie I wojny światowej, a szczególnie czasopisma „La Revue Ukrainienne”, wydawanego w języku francuskim, zapoznałam się z nazwiskiem Artura Seelieba¹. Polski pedagog, tłumacz, redaktor, działacz społeczny, część swego życia i talentu ofiarował narodowi

¹ Artur Seelieb, *Internetowy polski słownik biograficzny*, URL: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/artur-emil-seelieb>.

ukraińskiemu, chociaż nie był Ukraińcem z urodzenia. Ukraiński Niemiec czy niemiecki Ukrainiec, popularyzator dziedzictwa Tarasa Szewczenki w kulturze niemieckiej, propagator kwestii ukraińskiej w kulturze francuskiej – tak został zapamiętany przez współcześnie żyjących Ukraińców.

Urodził się w 1878 r. we wsi Obłaźnica w powiecie żydaczowskim w rodzinie kolonistów niemieckich. Od lat dziecięcych był zwolennikiem ludu ukraińskiego, wśród którego dane mu było urodzić się i żyć. Nauczył się języka ukraińskiego, poznał literaturę ukraińską, szczerze sympatyzował ze sprawą ukraińską.

Wykształcenie podstawowe zdobył w Stryju i Drohobyczu, ukończył gimnazjum z polskim językiem nauczania w Przemyślu², wstąpił na Uniwersytet Lwowski. Poważnie zaangażowany w ruch studencki w sprawie powołania uniwersytetu ukraińskiego, stał się aktywnym uczestnikiem uniwersyteckiej „secesji” w grudniu 1901 r., gdy 583 ukraińskich studentów opuściło uczelnię, aby zaprotestować przeciwko ograniczaniu praw Ukraińców.

Studenci natychmiast starali się o przyjęcie na uniwersytety w Krakowie, Wiedniu i Pradze. Nawiasem mówiąc, dokumenty o przyjęciu na studia w innych miastach od studentów secesyjnych otrzymywali na swoje adresy odpowiednio Bohdan Łepki w Krakowie i Zenon Kuzela w Wiedniu³. Secesja uzyskała szerokie poparcie ukraińskiej opinii publicznej w Galicji, Bukowinie i regionie nad Dnieprem. Utworzono „fundusz secesyjny”, który zgromadził ponad 23 000 koron w ciągu zaledwie dwóch pierwszych tygodni od jego założenia⁴. Akcja zakończyła się w lipcu 1902 r., kiedy zjazd młodzieży ukraińskiej we Lwowie postanowił o powrocie Ukraińców na Uniwersytet Lwowski.

Informacje o studiach Arthura Seelieba – jednego ze „studentów secesji” – w latach 1901–1902 można znaleźć na Uniwersytecie Jagiellońskim: *Seelieb [(Seelieb)] Artur Emil ur. [7 VII] 1878 w Obłaźnicy, [pow. żydaczowski], Galicja; wyzn. greckokatolickie (w 1901/02 sem. II – augsburskie); narod. ukraińska; obyw. austriackie; ojciec [Herman]; matka [Klementyna z d. Hirsch (Hirche, Hirsch, Scholz)]; opiekun Jan, oficjalista (w 1901/02 sem. II – Karol, lekarz)*⁵. W tym miejscu warto podkreślić tak ważny szczegół – w tych informacjach o sobie student Artur Emil Seelieb wymienił swoją narodowość jako ukraińska.

Po powrocie do Lwowa latem 1902 r. Seelieb kontynuował studia na Uniwersytecie Lwowskim, które ponownie przerwał w październiku 1903 r. Tym razem ukraińscy studenci protestowali przeciwko wyborowi prof. ks. Jana Fijałka na rektora uczelni (wcześniej był dziekanem Wydziału Teologicznego, gdzie „zasłynął” z wyjątkowo demonstracyjnej nietolerancji dla wszystkiego, co ukraińskie).

Ukraińscy studenci domagali się dymisji Fijałka, ponieważ *irytuje ich uczucia*. Apogeum niezadowolenia studentów była akcja studencka 17 października 1903 r., kiedy na wykładzie inauguracyjnym obrzucili go jajami. W wyniku tego incydentu Senat Akademicki wydał werdykt, usuwając z Uniwersytetu Lwowskiego siedmiu studentów, których nazwiska zwróciły uwagę Senatu. Wśród studentów, którzy otrzymali „wykluczenie z uczelni”, był Artur Seelieb⁶.

² *В справі університетській. Покарані, „Діло” 1903, ч. 224.*

³ *До відомости молодіжи, „Діло” 1901, ч. 271.*

⁴ *Складки на потреби академ. молодіжи, „Діло” 1901, ч. 277.*

⁵ M. Barcik, A. Cieślak, P. Gaszyński, D. Grodowska-Kulińska, U. Perkowska, P. M. Żukowski, *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/51–1917/18*, t. III: S-Ś, Kraków 2014.

⁶ *В справі університетській. Покарані, „Діло” 1903, ч. 224.*

Cytujemy⁷ słowa samego Seelieba o tej historii (w liście do Iwana Franki z 25 stycznia 1910 r.): *O mnie, to znaczy o mojej sympatii dla Ukraińców mówić nie potrzebuję. Będąc w Galicji mocno trzymałem się Rusinów i chociaż jestem Niemcem, brałem udział z ukraińskimi studentami we wszystkich walkach dla ukraińskiej uczelni (i wyrzucono mnie ze Lwowa za głupią, ale szczerą demonstrację z Fijałkiem). Robota była dziecinna – ale szczerłość i impulsy były prawdziwe. Od tamtej pory moje sympatie do Ukraińców nie słabną*⁸.

Zaangażowany w ukraiński ruch młodzieżowy Artur Seelieb *tak z dobrą i szczerą chęcią przebudzenia Młodej Ukrainy*⁹ włączył się w działalność wydawniczą ukraińskiej młodzieży. Już w listopadzie 1903 r. zaczął wydawać we Lwowie i redagować pismo „Iskra”, które ukazało się tylko w trzech numerach. Miesięcznik zaplanowany był jako zbiór naukowy i teoretyczny o orientacji socjalistycznej, a jego głównym celem było zainteresowanie młodych ludzi naukami społecznymi, nieobjętymi programem szkolnym.

Następnie Seelieb współpracował z organem Rewolucyjnej Ukraińskiej Partii „Selanyn”, która na początku 1904 r. przeniosła się z Czerniowiec do Lwowa. Właśnie on opublikował i zredagował jego pierwsze 8 numerów. Redakcja tego pisma aktywnie rozpowszechniała radykalne lewicowe idee socjalistyczne, wzywając „ludzi pracy” do tworzenia zespołów i wstąpienia do partii, *aby razem walczyć z panami, żeby uzyskać lepszy los*.

Ostatnią próbą przyłączenia się Seelieba do młodzieżowej prasy socjalistycznej było pismo „Iskra”, które wydawał i redagował w Jarosławiu. W czerwcu 1905 r. ukazał się tylko jeden numer tego *miesięcznika dla ukraińskiej młodzieży socjalistycznej*. Redakcja zadeklarowała bezpartyjność i dążyła do zwrócenia uwagi młodych ludzi na samokształcenie.

Jednocześnie w październiku 1904 r. Seelieb założył w Jarosławiu socjalistyczny „Tygodnik Jarosławski”¹⁰. Prasa lwowska zareagowała na nowe czasopismo uwagą: *W Jarosławiu zaczęło się ukazywać nowe pismo prowincjonalne o nazwie „Tygodnik Jarosławski”. Wydawcą i redaktorem pisma jest Artur Seelieb, jeśli się nie mylimy, Rusyn wyznania ewangelickiego, do niedawna lwowski akademik, uczestnik zeszłorocznego ataku ukraińskich studentów na rektora Uniwersytetu Lwowskiego prof. ks. Fijałka*¹¹.

Zgodnie ze swoimi socjalistycznymi przekonaniami Seelieb prowadził aktywną pracę z ludnością Galicji, zwłaszcza wiejską, w celu szerzenia światopoglądu socjalistycznego. W związku z tym, aby spopularyzować działalność galicyjskiego polityka Semena Wityka (założyciela Ukraińskiej Socjaldemokratycznej Partii Galicji i Bukowiny oraz przywódcy jej skrzydła, które współpracowało z PPS), w 1903 r. Seelieb wydał na własny koszt publicystyczną pracę Wityka *Do sytuacji [Do sytuacji]*, poświęconą reformie prawa wyborczego. Również polska prasa w 1906 r., w szczególności lwowskie „Słowo Polskie”, donosiła o kampanii Artura Seelieba na kandydata socjalistów w przededniu wyborów do Sejmu¹².

⁷ Tutaj i dalej przetłumaczone z ukraińskiego przez Autorkę.

⁸ Артур Зеліб, *Листи до Франка*, URL: http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1638/1638_0176.JPG.

⁹ *Що нас зубить*, „Iskra” 1905, ч. 1.

¹⁰ *Jarosław*, „Słowo Polskie” 1904, nr 494.

¹¹ *Nowy redaktor*, „Słowo Polskie” 1904, nr 502.

¹² *Poseł Grek przed wyborcami*, „Słowo Polskie” 1906, nr 17; *Socjalizm na wsi*, „Słowo Polskie” 1906, nr 27.

Nie mogąc kontynuować studiów we Lwowie, Seelieb został zmuszony do wyjazdu za granicę. Z jego listu do Iwana Franki (datowanego na 25 I 1910 r.) dowiadujemy się, że na początku *zmuszony byłem uciekać do Szwajcarii, od razu pracowałem chłopcem w młynie, leżałem w szpitalu, byłem parobkiem w aptece i tylko dzięki moim znajomym (...) uratowałem się*¹³. Dzięki przyjaciołom kontynuował naukę na Uniwersytecie w Lozannie, gdzie studiował na Wydziale Filologicznym (szczególnie znaleziono informacje o studencie Arturze Seeliebe z Galicji (wieś Oblaznica) w 43. (1911/1912) i 46. (1912/1913) semestrze¹⁴. Po ukończeniu studiów pozostał tam jako nauczyciel.

Artur Seelieb był natchnionym popularyzatorem literatury ukraińskiej, wygłaszał publiczne wykłady o historii i kulturze Ukrainy. To on przyczynił się do opublikowania w 1910 r. w międzynarodowym niemieckim magazynie „Arbeit und Freiheit” (Lozanna) prac Tarasa Szewczenki *Zapowit [Testament], Sonce zachodyt', hory czornijut' [Słońce zachodzi, góry czernieją], Tecze woda w synie more [Woda płynie do błękitnego morza]*, przetłumaczonych przez Julię Virginię.

Chcąc szerzej zapoznać niemieckiego czytelnika z twórczością Tarasa Szewczenki, Seelieb pragnął opublikować zbiór jego wierszy w języku niemieckim. Poprosił niemiecką poetkę Julię Virginię o przetłumaczenie poezji ukraińskiego poety. Artur Seelieb uporządkował tłumaczenia szeregu wierszy Szewczenki, napisał jego biografię, opowiedział tłumaczcze o Ukrainie, zyskując w ten sposób w jej osobie zwolenniczkę sprawy ukraińskiej (*a dziś jest Ona dla nas całkiem miła*). Virginia zgodziła się wziąć udział w tym projekcie, a dzięki ścisłej współpracy z nauczycielem gimnazjum stryjskiego Andrijem Mykytiakiem, który poprawił tłumaczenie niemieckie pod względem zgodności z oryginałem ukraińskim, w 1911 r. w Lipsku ukazał się zbiór *Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko* obejmujący 30 utworów. *Je-stem strasznie dumny i szczęśliwy. Szewczenko, po raz pierwszy pojawi się w prawdziwie poetyckim przekładzie* – pisał przy tej okazji Seelieb do I. Franki¹⁵. Julia Virginia napisała w tej książce dedykację: *Herrn Prof. Arthur Seelieb in Freundschaft*.

O popularyzacji twórczości Szewczenki przez Seelieba można dowiedzieć się z komunikatu „Biuletęń-prohrama Narodnoho Domu w Łozanni” [„Komunikat-program Domu Ludowego w Lozannie”] (nr 64, styczeń 1912 r.): *22 stycznia 1912 r. Profesor Artur Seelieb wygłosił po francusku wykład o Tarasie Szewczence, zilustrował go fotografiami i przedstawił najważniejsze daty z życia wybitnego Ukraińca, którego przedstawił jako „poetę lirycznego, epickiego i satyrycznego. Profesor określił ponadto pozycję 33 milionów Ukraińców jako „bardzo zasłużonych dla Europy i jej kultury”, podkreślając „aktywność tego ludu we wszystkich dziedzinach życia duchowego”*¹⁶.

Na szczególną uwagę zasługuje przekład A. Seelieba na język niemiecki powieści Szewczenki *Chudożnyk [Artysta]*, wydanej w Lipsku w 1912 r. (Taras Schewtschenko. „Der Künstler”. Autobiographischer Roman. Übersetzt von Arthur Seelieb, Leipzig

¹³ Артур Зеліб, *Листи до Франка*, URL: http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1638/1638_0178.JPG.

¹⁴ *Catalogues et listes d'étudiant-e-s de l'Université de Lausanne*. URL: <https://uniris.unil.ch/pandore/notice/catalogues-etudiants-unil/>.

¹⁵ Артур Зеліб, *Листи до Франка*, URL: http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1638/1638_0178.JPG.

¹⁶ Н. Рокіцька, *Den Toten, den Lebenden und den Ungeborenen, meinen Landsleuten...*, Тернопіль 2014, с. 28.

1912). Był on szeroko opisywany w prasie niemieckiej, a „Leipziger Tageblatt”, „Leipziger Volkszeitung”, „Berliner Börsen-Courier” i inne periodyki publikowały pochwalne recenzje książki. A. Seelieb zapoczątkował zaznajamianie zagranicznego czytelnika z prozą T. Szewczenki, otworzył nieznane dotąd karty jego biografii. Wstępny artykuł do tego wydania napisała Julia Virginia, która zainicjowała publikację dzieła w języku niemieckim.

Artur Seelieb był wielkim wielbicielem i propagatorem twórczości Iwana Franki: *Pamiętam Pana z wielkim zaszczytem jako charyzmatycznego człowieka, bojownika oddanego najwyższemu ideałom Europy i wielkiego pisarza, potężnego poety*¹⁷. Na początku 1910 r. Seelieb wygłosił wykład o pracy Iwana Franki w polskim kółku w Lozannie. Tak o tym pisał: *Być może zainteresuje Pana wiadomość, że czytałem niedawno wykład o Panu w kręgu Polaków w Lozannie. Niestety, mogłem rozmawiać tylko o drobnej poezji – nie było czasu na wiersze i prozę. I tak wrażenie było mocne. Wszyscy obecni krzykali: „A więc to jest ten genialny poeta «Polakożerca» i szczerzy patriota i nic więcej, a nie napisał ani jednej zwrotki, której każdy z nas by nie podpisał”. Dziwne było dla mnie, jak ci nawet najbystrzejsi Polacy nie mieli o Panu pojęcia i jak Pana obrazili swoim ciasnym osądem. Dlatego bardzo się ucieszyłem, że ten wykład (przeczytałem ponad 20 Pańskich wersetów) został przyjęty z ciepłym aplauzem, a jeszcze zostałem poproszony o drugi. Wygłoszę go prawdopodobnie w lutym i wyjdę z innego punktu. Pogrupuję: Wasze wiersze według treści: relacje z Polską (bardzo ich to interesuje) – poglądy na temat sztuki, na temat religii (na tle przytoczę m.in. legendę o Chrystusie, który spadł z drzewa krzyża) itp. Zachęceni tym odczytem, poprosili mnie o czytanie regularnego kursu o piśmiennictwie ukraińskim 2 razy w tygodniu i zgodziłem się, chociaż wiem, że nic nie wiem; ale wciąż wiem od nich więcej*¹⁸.

To właśnie Artur Seelieb opublikował nekrolog po śmierci Iwana Franki w „Gazette de Lausanne”: *Literatura ukraińska straciła ostatnio największego poetę, jakiego miała od śmierci Szewczenki. Iwan Franko zmarł we Lwowie 18 marca [zła data w nekrologu – N.K.]: jeden z najszlachetniejszych przedstawicieli narodu ukraińskiego opuścił świat razem z nim...*

W lipcu 1915 r. w Lozannie ukazał się pierwszy numer ilustrowanego czasopiśma „La Revue Ukrainienne”, redagowanego przez Artura Seelieba. Pismo było jednym z ukraińskich czasopism obcojęzycznych, wydawanych przez Związek Wyzwolenia Ukrainy w celu propagowania kwestii ukraińskiej w krajach Ententy.

Seelieb ubolewał, że pierwszy numer pisma nie mógł ukazać się zgodnie z zamierzeniami – w wyniku okupacji Galicji przez armię carską i zniszczenia bibliotek Ukraińcy zostali niemal całkowicie pozbawieni źródeł niezbędnych do jakiegokolwiek poważnej pracy za granicą. Ponadto zatrzymano rękopisy wysyłane do Wiednia, Pragi i innych europejskich ośrodków koncentracji ukraińskiej emigracji politycznej. Redakcja została pozbawiona możliwości operowania danymi z różnych dziedzin ukraińskiego przemysłu oraz dostępu do materiałów towarzystw naukowych, co również hamowało rozwój badań naukowych¹⁹.

¹⁷ Артур Зеліб, *Листи до Франка*, URL: http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1638/1638_0175.JPG.

¹⁸ Артур Зеліб, *Листи до Франка*, URL: http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/1638/1638_0179-180.JPG.

¹⁹ A. Seelieb, *Notre programme*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1, s. 3-4.

Pierwsze dwa numery czasopisma zostały wydrukowane w nakładzie 7 tys. egzemplarzy i rozprowadzone „na całym świecie”²⁰. Sześć numerów pisma ukazało się w 1915 r. w błyszczącej kolorowej okładce na papierze wysokiej jakości, co sugeruje zarówno dostępność środków na tak kosztowny druk, jak i duże zainteresowanie problematyką ukraińską w Europie. Warto wspomnieć, że przekładów na język francuski dokonał francuski publicysta Gilbert Brocher, wielki sympatyk ukraińskiego ruchu wyzwolenczego, a część tekstów przetłumaczył Artur Seelieb.

W artykule programowym czasopisma Seelieb podkreślił, że jedynym celem pisma jest popularyzacja ukraińskiej problematyki, dostarczanie wyczerpujących informacji o ukraińskiej historii i literaturze, ponieważ dla większości ludzi w Europie Ukraina jest krajem nieznanym. Konieczne jest, aby powojenna polityka krajów Europy Środkowej uwzględniała postulaty wszystkich narodów uciskanych. Ponieważ kwestia ukraińska jest na porządku dziennym, trzeba ją rozwiązać i tylko wtedy Ukraina będzie mogła w pełni rozwinąć wszystkie swoje możliwości. Redaktor podkreślił, że nie będąc Ukraińcem, chroni swoją publikację od podejrzeń o szowinizm i ofiaruje braterskie wsparcie wszystkim uciskanim narodom Rosji. Na końcu artykułu programowego Seelieb zaapelował do wszystkich wolnych narodów o pomoc dla Ukrainy w jej walce wyzwolenczej: *Dwudziesty wiek będzie wiekiem narodów. Niech wolne narody pomogą zniewolonej Ukrainie zerwać kajdany! Koniec Wielkiej Wojny musi być początkiem nowej ery sprawiedliwości i braterskiej miłości*²¹.

W pierwszym numerze nowego czasopisma Seelieb zaczął zapoznawać czytelników z eksploracją własnego autorstwa, dotyczącą specyfiki przyrody i geografii Ukrainy, cech antropologicznych, językowych, etnicznych i psychologicznych Ukraińców²². Autor z miłością opisał swoją ojczyznę, opowiadając o baśniowym świecie bogatej ukraińskiej przyrody: bezkresnych stepach Południa, pięknie Podola, zagadkowości Karpat, tajemnicach bagien pod Pińskiem, majestacie dwóch największych rzek Ukrainy – Dniepru i Dniestru. Zwrócił szczególną uwagę na opowieści o swojej rodzinnej Galicji, wymieniając najbarwniejsze miasta regionu, na czele ze Lwowem – stolicą Galicji, wyjaśnił pochodzenie nazwy ukraińskiego centrum kultury. Artykuł został zilustrowany zdjęciami krajobrazów karpackich, bystrza Dniepru, bagien Polesia, widokiem Przemysła z lotu ptaka.

Zgodnie z deklarowanym programem czasopisma Seelieb zapoznał czytelników z historią i kulturą Ukrainy, podkreślając tożsamość ukraińskiej grupy etnicznej. Tak więc począwszy od pierwszego numeru, kontynuował artykuł M. Kostomarowa *Dwi ruśki narodnosti [Dwie narodowości ruskie]* we francuskim tłumaczeniu G. Brochera, wskazując w przypisie na ironię tytułu, gdyż M. Kostomarow opublikował tę broszurę, aby określić różnicę między Rosjanami a Ukraińcami. Redaktor zauważył: *Chociaż praca ta, zgodnie z nowymi wynikami badań historycznych, wymaga uzupełnienia, wciąż pozostaje unikalna i interesująca*²³.

Podkreślając ogromną rolę swego rodzaju akademii nauk narodu ukraińskiego – Towarzystwa Naukowego im. T. Szewczenki, Seelieb opublikował na łamach

²⁰ A. Животко, *Історія української преси*, Київ 1999, s. 256-257.

²¹ A. Seelieb, *Notre programme*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1, s. 3-4 (tu i dalej przetłumaczone z francuskiego przez Autorkę.).

²² A. Seelieb, *L’Ukraine et les Ukrainiens*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1-3.

²³ Nicolas Kostomaroff, *Deux nationalités russes*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1, s. 28.

czasopisma obszerny materiał Eugeniusza Baczyńskiego *Société Scientifique Tarass Chevchenko à Lemberg* (1915, nr 1), w którym autor podkreślał, że Towarzystwo we Lwowie skupia wybitnych przedstawicieli ukraińskiego ruchu narodowego z całej Ukrainy. Szczegółowy artykuł Wołodymyra Doroszenki *Les partis politiques dans l'Ukraine russe* (1915, nr 1) poświęcony był zagadnieniu organizacji ukraińskiego ruchu narodowo-wyzwoleńczego od pierwszej ćwierci XIX wieku, gdzie autor zwrócił uwagę czytelników na fakt, że ukraińska idea i polityczne aspiracje Ukrainy powstały na długo przed zniszczeniem hetmanatu i podbojem Ukrainy przez Moskwę.

Dowodem nieodpartego pragnienia wolności, bohaterstwa i oddania w walce o niepodległość narodu ukraińskiego był opublikowany przez Seelieba w sierpniowym numerze pisma artykuł E. Baczyńskiego o legendarnym legionie Ukraińskich Strzelców Siczowych – *La legion ukrainienne de volontaires en Galicie* – jedynej ukraińskiej narodowej ochotniczej formacji wojskowej, która miała niezaprzeczalne znaczenie dla przywrócenia ukraińskiej tradycji wojskowych i rozwoju ukraińskiego patriotyzmu.

Plany redaktora wykraczały poza wydawanie czasopisma, o czym świadczył apel Seelieba i Baczyńskiego do czytelników o stworzenie biblioteki-archiwum, które powinno być niezależną i odrębną instytucją przy czasopiśmie, mającą na celu rozwój badań nad Ukrainą w Europie w różnych aspektach. Przyczyną utworzenia przez grupę Ukraińców biblioteki-archiwum w Lozannie były prześladowania wszelkich przejawów życia narodowego w Rosji, niszczenie ukraińskich zabytków kultury w Galicji i na Bukowinie po wkroczeniu do nich wojsk rosyjskich oraz niepewność sytuacji Ukraińców po wojnie. Biblioteka-archiwum miała stać się swoistą instytucją kulturalną wspierającą i pośredniczącą w pracy ukraińskich emigrantów politycznych oraz okazją dla obcokrajowców do studiowania ukraińskiej kultury i historii. Archiwum miało być nie tylko ośrodkiem przechowywania dokumentów ukraińskich, ale także dokumentów wszystkich ludów uciskanych, zwłaszcza tych, które mają stosunki z Ukraińcami i innymi ludami zniewolonymi przez Rosję²⁴.

Część literacka pisma reprezentowana przez odrębne prace piśmiennictwa ukraińskiego, miała pomóc w uzyskaniu całościowego spojrzenia czytelników na Ukraińców. I tak w pierwszym numerze Seelieb przedstawił opowiadanie Wasyla Stefanyka *Weczirnia hodyna* [*Godzina wieczorna*] (w wersji francuskiej – *Crepuscule* [*Zmierzch*]) w jego własnym tłumaczeniu na język francuski. Jak zaznaczył tłumacz w notce do publikacji, opowiadanie jest napisane w formie miniatury literackiej, która trafia w gusta współczesnego ukraińskiego czytelnika. Miniatura to raczej impresjonistyczny szkic niż narracja literacka. Seelieb porównał miniatury Stefanyka z arcydziełami francuskiego poety symbolisty T. Gauthiera *Emalia i kamelie: – Jedno znaczenie, dźwięk i doskonała harmonia myśli*²⁵. Seelieb obiecał poświęcić w najbliższej przyszłości specjalne studium twórczości Stefanyka.

Artur Seelieb był dobrze zaznajomiony z literaturą ukraińską, toteż publikacje w „La Revue Ukrainienne” miały na celu przybliżenie czytelnikowi francuskojęzycznemu dzieł, z których oprócz podziwiania kunsztu autora, można było dowiedzieć się o życiu Ukraińców. Najwyraźniej w związku z tym wybrał do publikacji we wrześniowym numerze (nr 3) opowiadanie Wiaczesława Potapenki *Na nowi hnizda* [*Do nowych gniazd*], w którego talencie Iwan Franko dostrzegał pokrewieństwo z My-

²⁴ E. Batchinski, A. Seelieb, *Appel*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 2, s. 73-74.

²⁵ V. Stefanyk, *Crepuscule*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1, s. 24-27.

chajłem Kociubynskim. Potapenko opisał fenomen powstania Zielonego Klina na Dalekim Wschodzie – nowej Ukrainy dla Ukraińców, którzy w XIX wieku z powodu braku ziemi w ojczyźnie masowo przenosili się do odległego Amuru.

Nieprzypadkowo ukazał się esej Ludwiga Ganghofera *Kim jest Ukraińiec?*, w którym w drugim (sierpniowym) numerze pisma przedstawiono wrażenia o Ukraińcach tego niemieckiego pisarza. Prawdopodobne jest, że tłumaczenia z języka niemieckiego na francuski dokonał sam Seelieb.

Seelieb przedstawił w czasopiśmie działy tematyczne: „Revue des Revues”, „Bibliographie”, „Chroniques”, „Documents”, mające na celu informować o Ukrainie i Ukraińcach na podstawie materiałów drukowanych.

Recenzje „Revue des Revues” zawierały aktualne materiały z prasy europejskiej, głównie te, które dotyczyły ukraińskiej historii, kultury i języka. Recenzje zamieszczano pod tytułami: „Presse romande”, „Presse espagnole”, „La presse en France et l’Ukraine”, „La presse en Italie et l’Ukraine”, „Liste des principaux articles anglais concernant l’Ukraine”.

Sekcja „Bibliografie” była znacząca w prezentowanym czasopiśmie. Tu m.in. ukazały się recenzje Wasyla Panejki książek S. Tomasińskiego *Die Weltpolitische Bedeutung Galiziens* oraz *Die Schaffung einer ukrainischen Provinz in Oesterreich* Mychajła Łożyńskiego.

Promując ukraińską prasę za granicą, „La Revue Ukrainienne” stale informowała czytelników o nowych czasopismach wydawanych przez ukraińskie instytucje, propagujące kwestie ukraińskie za granicą. W szczególności donoszono o czasopismach „Ukrainische Nachrichten”, „Ukrainisches Korrespondenzblatt” i „Ukrainische Rundschau”, wydawanych w Wiedniu, oraz o gazecie „L’Ukraine”, która ukazywała się w Lozannie pod redakcją Wołodymyra Stepankiwskiego.

Artur Seelieb, który był bardzo entuzjastycznie nastawiony do publikacji czasopisma „La Revue Ukrainienne”, spotkał się też z wieloma atakami.

Już w drugim numerze pisma Seelieb był zmuszony wyjaśnić, że jego program czasopisma polegał na naukowym informowaniu Europy o Ukraińcach, ich wartościach kulturowych i aspiracjach, a nie skupiać się na pochodzeniu redaktora, jego zasadach i przynależności partyjnej. Po ukazaniu się pierwszego numeru pisma redaktor został zaatakowany ze wszystkich stron i oskarżony o to, że nie jest Ukraińcem, co doprowadziło do różnych spekulacji. Seelieb zapewniał, że jest zagorzałym polskim patriotą, ale wspiera tych Polaków, którzy widzą Polskę w jej etnicznych granicach. *Jeśli chodzi o Ukraińców, to urodziłem się w ich kraju i znam ich od dzieciństwa. W miarę jak moja wiedza o nich rosta, rośnie też moje współczucie dla nich. Rzadkie cechy fizyczne i intelektualne, wielkość i szlachetność duszy, z jaką bohatersko walczą o swój kraj, napełniały mnie coraz większym podziwem. Żał mi było widzieć, jak ten wielki skarb jest ukryty przed ludzkością... Cieszę się, że mogę służyć ich słusznej sprawie i pomóc Europie zobaczyć ten skarb*²⁶. Seelieb wyjaśnił, że nie ma konfliktu między jego polskim patriotyzmem a sympatią do Ukraińców, bo poczucie sprawiedliwości, które stawia ponad wszystko, *każe mi przyznać, że często jesteśmy niesprawiedliwi wobec Ukraińców i wyrządziliśmy im dużo krzywdy. Gdyby moja praca była użyteczna dla Ukrainy, rekompensowałaby tylko część, przynajmniej minimum tego zła*²⁷. Podsumowując, podkreślił swoje mocne przekonania

²⁶ A. Seelieb, *Déclaration*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 2, s. 75-76.

²⁷ *Ibidem*, s. 76.

nie, że braterstwo obu narodów (polskiego i ukraińskiego) jest absolutną koniecznością i jedynym solidnym fundamentem lepszej przyszłości dla obu. Ale braterstwo jest możliwe tylko między równymi sobie, ale nie między zniewolonymi a gnębielami²⁸.

Ostatecznie Artur Seelieb został oskarżony o proniemiecką postawę pisma ze względu na jego niemieckie pochodzenie, a publikacje skierowane przeciwko rosyjskiemu szowinizmowi uznano za tendencyjną orientację antyrosyjską, co stwarzało problemy z dostępem pisma do Francji – sojusznika Rosji²⁹. Oburzony oskarżeniem o przekupstwo Seelieb oświadczył: *Od dawna przysięgałem służyć jednemu władcy, a tym władcą jest moje sumienie, a moim ideałem jest braterstwo narodów. Nie pobieram wynagrodzenia od Ukraińców, w obronie których stoję, a w dniu, gdy zobaczą we mnie kogoś innego niż przyjaciela, zostawię ich*³⁰. Zaprzeczając podejrzeniom o proniemiecką postawę, Seelieb musiał się usprawiedliwić: *Nigdy nie ukrywałem uczucia głębokiego szacunku i podziwu dla Francji i ducha francuskiego i wiem, że jestem mu wdzięczny. Poza tym nie ma sensu wierzyć, że kiedykolwiek mógłbym życzyć zła Francji... Nie obwiniam tych, którzy mnie obwiniają; ale żałuję niektórych moich przyjaciół ze Szwajcarii i Francji... Jak oni, którzy znają mnie osobiście od dziesięciu lat, znają moją przeszłość, jak mogliby we mnie wątpić? Kiedy wiele lat temu zaczęłam propagandę na rzecz Ukrainy z własnymi ograniczonymi środkami, czy Niemcy płacili mi również za pracę przeciwko sojusznikom? Nie, tak jak dzisiaj, myślałem tylko o Ukrainie. Dziś moim celem nie jest atak na Rosję, ale chęć szerzenia prawdy*³¹. Podkreślił też: *„La Revue de Ukrainienne” nie ma innego celu, jak tylko dać możliwość dowiedzenia się więcej o Ukrainie. A jeśli niektóre z przedstawionych faktów są przeciwko Rosji, to nie moja wina. Nie redaguję, aby zadowolić Niemców, ale tylko w interesie sprawiedliwości, Ukrainy i całej ludzkości*³².

Istotne znaczenie dla scharakteryzowania proukraińskich przekonań Seelieba miał jego artykuł o Mychajle Drahomanowie, poświęcony 20. rocznicy jego śmierci i pamięci Mychajły Pawłyka (zmarł w styczniu 1915 r.). Określając drugą połowę XIX wieku początkiem nowej ery dla Ukrainy, Seelieb nazwał wybitnymi jej przedstawicielami Iwana Frankę w dziedzinie literatury i krytyki, Mychajłę Hruszewskiego w dziedzinie historii, Stepana Smal-Stockiego w dziedzinie filologii, Stepana Rudnyckiego w dziedzinie geografii i Mychajłę Łozyńskiego w dziedzinie dziennikarstwa. Ale u początków tej nowej ery dla Ukrainy stała majestatyczna i dumna postać Mychajły Drahomanowa³³. Analizując poglądy Drahomanowa na federalizm jako ucieleśnienie narodowej autonomii Ukrainy (zarówno w imperium rosyjskim, jak i austro-węgierskim), Seelieb wspominał o tekstach, które *świadczą o Drahomanowie jako przeciwniku politycznej niezależności Ukrainy*³⁴. Jako konsekwentny obrońca suwerenności Ukrainy Seelieb, uważał: *Drahomanow, mimo realistycznego i pozytywistycznego umysłu, nie był w stanie pozbyć się choroby zwanej „rodziną braterskich ludów słowiańskich”, która w tamtych czasach intrygowała wiele umysłów (a wśród nich takie*

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ В. Соколов, *Українсько-французькі зв'язки у сфері культури*, „Вісник Книжкової палати” 2010, № 6, с. 42-45.

³⁰ A. Seelieb, *A ceux qui m'en veulent*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 3, s. 137.

³¹ *Ibidem*, s. 138.

³² *Ibidem*.

³³ A. Seelieb, *Le maitre et son disciple: M. Dragomanoff*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 3, s. 151–152.

³⁴ *Ibidem*, s. 158.

wybitne postacie ukraińskie, jak Szewczenko, Kostomarow, Kulisz), aż bieg wydarzeń i naukowe badanie historii potwierdziły niepowodzenie tego mistycznego braterstwa i dowiodły absolutnej konieczności politycznej niezależności narodu dla jego rozwoju³⁵.

Niestety, czytelnikom udało się zapoznać jedynie z pierwszą częścią artykułu Seelieba o Drahomanowie. Publikacja nie była bowiem kontynuowana. Seelieb zrezygnował ze stanowiska redaktora, a jego nazwisko nie pojawiało się już na łamach magazynu. Wygląda na to, że całkowicie zaprzestał współpracy z czasopismem „La Revue Ukrainienne”.

Po opublikowaniu pierwszych trzech numerów magazynu Artur Seelieb został zmuszony do rezygnacji ze stanowiska redaktora, a redakcją kierował „komitet ukraiński”, na czele którego stał Jewhen Baczyński, nie zdradzając deklarowanego programu pisma. Do końca 1915 r. ukazały się trzy kolejne numery „La Revue Ukrainienne”, a po rocznej przerwie ukazał się w 1917 r. ostatni, siódmy numer. Pomimo krótkiego istnienia i niewielkiej liczby wydań, znaczenie tego pisma w propagowaniu kwestii ukraińskiej we francuskojęzycznym (i nie tylko) świecie nie ma sobie równych, gdyż było źródłem informacji o Ukrainie i Ukraińcach. Wśród czytelników tego pisma byli m.in. Georgij Plechanow³⁶, który przebywał w Szwajcarii w czasie I wojny światowej oraz Romain Rolland, który interesował się przyszłością Polski i Galicji Wschodniej³⁷.

Obecnie nie dysponujemy informacjami, dotyczącymi dalszej współpracy Artura Seelieba z prasą ukraińską. Tylko jedną wzmiankę o nim z tych czasów, związaną z literaturą ukraińską, znajdujemy w liście Rollanda z 17 XI 1921 r.: *Teraz czytam (w tłumaczeniu na język niemiecki) autobiograficzną powieść znanego ukraińskiego poety Tarasa Szewczenki, który zmarł ok. 1860 r. i który z 47 lat życia spędził tylko 9 lub 10 lat na wolności, bo do 20 roku życia był chłopem pańszczyźnianym, a potem wysłano go na Syberię. Powieść ta została przetłumaczona i wydana w języku niemieckim przez Polaka Artura Seelieba, to socjalista, profesor w Lozannie i bardzo nieszczęśliwy*³⁸.

Ograniczając się w naszym artykule do badania działalności Seelieba tylko w prasie ukraińskiej, przypomnijmy więcej faktów z jego późniejszego życia. W 1923 r. Seelieb przeniósł się do Polski, od 1925 r. do Zakopanego, gdzie poświęcił się pracy edukacyjnej. Aktywnie angażował się w działalność społeczną – został dyrektorem Towarzystwa Przyjaciół Zakopanego, w 1930 r. pod jego kierownictwem w miejscowym gimnazjum powstało stowarzyszenie Ligi Morskiej i Rzecznej. W 1930 r., jako uznany meloman, przyczynił się do powstania orkiestry symfonicznej w Zakopanem, w skład której wchodziło ponad 200 muzyków. W latach 1938–1939 redagował dwutygodnik „Zakopane”, poświęcony problematyce Zakopanego, Tatr i Podhala, łącząc redagowanie pisma z publicystyką.

Warto również wspomnieć o innym polu działalności Seelieba, która charakteryzowała jego aktywną postawę życiową – był jednym z czynnych zwolenników

³⁵ *Ibidem*, s. 159.

³⁶ Georgij Plechanow – rosyjski publicysta, filozof, rewolucjonista, teoretyk marksizmu. W domu Plechanowa w St. Petersburgu są przechowywane pierwsze numery „La Revue Ukrainienne”, zob.: Г. Цвенгрош, *За вільну і незалежну: Українське питання у Швейцарії періоду Першої світової війни*, „Дзвін” 1992, № 3/4, s. 117.

³⁷ W liście z 5 X 1915 r. Romain Rolland napisał ze Szwajcarii, że Lozanna staje się centrum propagandowych czasopism uciskanych (i często wrogo nastawionych do siebie) narodów: Polaków, Ukraińców..., zob.: Г. Цвенгрош, *За вільну...*, s. 117.

³⁸ *Ibidem...*, s. 120.

ruchu trzeźwości w Galicji Wschodniej³⁹. We wrześniu 1925 r. wziął udział w VI Polskim Kongresie Antyalkoholowym, a ówczesna prasa polska wielokrotnie publikowała jego prace na ten temat.

W czasie II wojny światowej Seelieb pracował jako nauczyciel w tajnym gimnazjum w Zakopanem, uczył niemieckiego, francuskiego i łaciny⁴⁰, po wojnie przeniósł się do Więcborka, gdzie w sierpniu 1946 r. (w tym czasie miał 68 lat!) decyzją kuratora został mianowany dyrektorem liceum imienia Janusza Korczaka⁴¹. Wierny swoim przekonaniom, Artur Seelieb – „wielki propagandysta trzeźwości” – przyczynił się do powstania Koła Abstynentów przy liceum⁴².

Na nagrobku Artura Seelieba na cmentarzu miejskim w Więcborku, gdzie pochowany jest obok Niny Wizewskiej, widnieją słowa: „Pierwszy dyrektor Liceum w Więcborku. Oboje byli samą dobrocią”⁴³.

Bibliografia

Czasopisma:

- „Діло” 1901, 1903.
- „Дзвін” 1992.
- „Іскра” 1905.
- „La Revue Ukrainienne” 1915.
- „Słowo Polskie” 1904, 1906.
- „Вісник Книжкової палати” 2010.

Artykuły:

- Andrejew A., *Ks. Bronisław Markiewicz – apostoł trzeźwości*. URL: <https://www.niedziela.pl/artukul/41891/nd/Ks-Bronislaw-Markiewicz---apostol>
- Batchinski E., Seelieb A., *Appel*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 2.
- Cwęgosz H., *Za wilnu i niezależnu. Ukrajinske pytania u Szwejcariji periodu Perszoji switowoji wijny*, „Dzwin” 1992, nr 3/4.
- Do wiadomosty młodizy*, „Diło” 1901, nr 271.
- Jarosław, „Słowo Polskie” 1904, nr 494.
- Kostomaroff N., *Deux nationalités russes*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1.
- Nowy redaktor*, „Słowo Polskie” 1904, nr 502.
- Posel Grek przed wyborcami*, „Słowo Polskie” 1906, nr 17.
- Seelieb A., *A ceux qui m'en veulent*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 3.
- Seelieb A., *Déclaration*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 2.

³⁹ A. Andrejew, *Ks. Bronisław Markiewicz – apostoł trzeźwości*. URL: <https://www.niedziela.pl/artukul/41891/nd/Ks-Bronislaw-Markiewicz---apostol>.

⁴⁰ *Stowarzyszenie absolwentów I liceum ogólnokształcącego im. Oswalda Balzera w Zakopanem – nauczyciele*. URL: <http://www.absolwencilo-zakopane.pl/kadra39-45.html>.

⁴¹ *Historia Szkoły*. URL: <https://lowiecbork.edu.pl/o-szkole/historia-szkoly/>.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ URL: <https://lowiecbork.edu.pl/akcja-znicz%E2%80%9C/>.

- Seelieb A., *Le maitre et son disciple. M. Dragomanoff*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 3.
Składki na potrzeby akadem. młodzieży, „Diło” 1901, nr 277.
Socjalizm na wsi, „Słowo Polskie” 1906, nr 27.
Sokołow W., *Ukrajnińsko-francużki zwjazky u sferi kultury*, „Wisnyk Knyżkowoji Pałaty” 2010, nr 6.
Stefanyk V., *Crepuscule*, „La Revue Ukrainienne” 1915, nr 1.
Szczo nas hubyt’, „Iskra” 1905, nr 1.
W sprawie uniwersytetskij. Pokarani, „Diło” 1903, nr 224.

Opracowania:

- Barcik M., Cieślak A., Gaszyński P., Grodowska-Kulińska D., Perkowska U., Żukowski P.M., *Corpus Studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851 – 1917/1918*, t. III: S-Ś, Kraków 2014.
Catalogues et listes d’étudiant-e-s de l’Université de Lausanne. URL: <https://uniris.unil.ch/pandore/notice/catalogues-etudiants-unil/>.
Historia Szkoły. URL: <https://lowiecbork.edu.pl/o-szkole/historia-szkoly/>.
Rokička N., *Den Toten, den Lebenden und den Ungeborenen, meinen Landsleuten...*, Ternopil 2014.
Seelieb A., *Łysty do Franka*, URL: <http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/Stowarzyszenie-absolwentów-Liceum-Ogólnokształcącego-im-Oswalda-Balzera-w-Zakopanem-nauczyciele>. URL: <http://www.absolwencilo-zakopane.pl/kadra39-45.html>.
Żywotko A., *Istorja ukrajnińskoj presy*, Kyjiv 1999, s. 256-257.

Strony internetowe:

- <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/artur-emil-seelieb>
<https://lowiecbork.edu.pl/o-szkole/historia-szkoly/>
<https://lowiecbork.edu.pl/akcja-znicz%E2%80%9C/>
<http://www.franko.lviv.ua/istoryky/franko-letters/>
<https://uniris.unil.ch/pandore/notice/catalogues-etudiants-unil/>
<https://www.niedziela.pl/artykul/41891/nd/Ks-Bronislaw-Markiewicz---apostol>
<http://www.absolwencilo-zakopane.pl/kadra39-45.html>

Abstract

Artur Seelieb (1878–1958) as a publicist and popularizer of Ukrainian culture

The purpose of this article is to complement the biography of Artur Seelieb – Polish educator, translator, editor and social activist – by adding facts about his activities in the Ukrainian press. Born in Eastern Galicia, full of love for his country and the Ukrainian people whom he grew up with, Artur Seelieb spent a part of his life propagating the Ukrainian issues in Europe, especially in German- and French-speaking countries. In his university years A. Seelieb was an editor of the Ukrainian socialist newspapers for adolescents in Galicia. During his stay in Switzerland, he took part in translating and publishing the works of Taras Szewczenko in German and introducing the Polish people living in Switzerland to the works of Iwan Franko. His invaluable contribution to the Ukrainian press was the magazine ‘La Revue Ukrainienne’, which he edited in 1915. In order to promote the Ukrainian issues in the countries comprising Entente, the magazine published articles of the socio-political nature, local history, literary and scientific criticism, as well as analytical reviews of publications in the European press, bibliographical materials and announcements of Ukrainian magazines and books in foreign languages. The first story published in the magazine was a short story of Wasyl Stefanyk ‘Godzina wieczorna’, published in French (translated by A. Seelieb).

Key words:

Galicia, Ukrainian foreign-language press